

Præsidenten: Statsministeren har anmodet om, at han ved dette møtes begyndelse kunde faa anledning til at fremkomme til Stortinget med en meddelelse. I henhold til denne anmodning vil jeg, før der gaaes over til de paa dagsordenen opførte saker, gi ordet til hr. statsminister Konow.

Statsminister Konow: Jeg har fundet det at være min pligt at henvende mig til præsidentskapet med anmodning om, at der gives mig anledning til her i Stortinget at forebringe en sak av den aller største betydning, idet jeg mener, at i et tilfælde som dette Stortinget ikke kan gaaes forbi. Alle vet vel, hvad jeg sigter til. Der har i senere tid utviklet sig en situation, som har modnet sig til den ministerkrise, hvori vi nu er kommet. Hr. præsident! Vi har hat mange ministerkriser i dette land, men jeg tror vel, jeg har ret i at si, at den, som nu er indtraadt, i enhver henseende maa betegnes som egenartet i aller høieste grad. Ti hvorledes er forholdet? For en maanedes tid siden møtte Stortinget. Regjeringen hadde under tilslutning av store kredser i vort land fremlagt et program for Stortinget. Hans Majestæt Kongen hadde i sin trontale lagt folkets kaarne representanter de viktige anliggender paa hjerte. Der er ikke siden indtraadt nogen offentlig handling, ingen regjeringshandling, ingen beslutning eller uttalelse av nationalforsamlingen, det er ikke deri, krisen søker sin begrundelse; men den er kommet ved en tilfældighet, som man siger, ved et feilgrep av en enkelt person, et feilgrep, som denne enkelte mand ikke har hat beherskelse nok til at vedkjende sig, men som den samme halstarrig har søkt at føre videre.

Jeg vil forsøke saa kort og saglig som det er mig mulig at fremstille hovedtrekkene i det, som er passert, og det, som nu foreligger. Under 6te februar mottok jeg en skrivelse, som samme dag blev offentliggjort, fra formanden i høiregruppen i Stortinget. Den lyder saa: «Stortingets høiregruppe vedtok igaar med 33 mot 4 stemmer foreløbig følgende uttalelse: «Høire nærer et opriktig ønske om, at det samarbeide med det frisindede venstre kan fortsattes, som har leiet til dannelsen av den nuværende regjering, og som til gava for store samfunnsanliggender i gjensidig tillid er holdt vedlike i den forløpne del av valgperioden. Gruppens tillid til regjeringen i det store og hele tat er uforandret. I enhver regjering, som skal representere de forskjellige avskygninger inden det nuværende regjeringsflertal, finder gruppen, at der bør være tilhængere likesaa vel av lands-

maal som av riksmaal. Samtidig finder imidlertid høires gruppe, at statsminister Konow ved sin optræden paa landsmaalsstevnets fest den 28de januar d. a. har traadt ut av det nøytrale forhold til sprogspørsmålet, som maatte være en forutsetning for hans stilling som regjeringschef. Med fuld anerkjendelse av statsministerens ret og frihet til personlig at være maalmann og offentlig vedkjende sig dette, uten at det rokker ved hans stilling som chef for regjeringen, finder gruppen, at hans imot riksmaalets rettede utæskende uttalelser paa den nævnte fest har undergravet for ham personlig den for hans stilling nødvendige sympati og tillid.» Jeg svarte dagen efter paa den henvendelse, at jeg nøiagtig hadde overveiet dens indhold; men at jeg ikke fandt, at uttalelsen kunde foranledige noget skridt fra min side.

Under statsrådsmøtet til konferanse den 7de februar fremlagdes der i statsraadet en skrivelse fra høiregruppen, der lyder saa: «Da statsministeren har meddelt, at den i gruppens møte den 5te ds. fattede beslutning ikke vil foranledige noget skridt fra hans side, finder gruppen at maatte henstille til regjeringens medlemmer av høire at indgi sine avskedsansøkninger, idet gruppen ikke vil kunne yde regjeringen under dens nuværende ledelse parlamentarisk støtte.» Paa de fem statsraaders vegne henstillet utenriksministeren til mig at indgi min demission. Jeg uttalte som svar derpaa, at jeg ikke kunde etterkomme denne henstilling. De fem statsraader forbeholdt sig da adgang til i første statsraad at indgi sin demission. Denne blev indgit, idet der i statsraad igaar fra de herrer utenriksminister Irgens samt statsraaderne Scheel, Bull, Qvigstad og Brønne blev fremlagt ansøkninger om avsked i naade fra deres embeder. Hans Majestæt Kongen mottok avskedsansøkningerne og bestemte, at de blir at behandle paa grundlovsmæssig maate. Hans Majestæt anmodet de nævnte medlemmer av statsraadet om indtil videre at vedbli at bestyre sine embeder.

Dette, mine herrer, er de led, hvorigjennem denne krise har utviklet sig. Jeg skal tillate mig, idet jeg holder mig til forhold, som er offentlig omtalt, og, saavidt mulig, undgaar alt, hvad der ligger indenfor de mere private forhandlinger, at fremkomme med endel bemerkninger og uttalelser angaaende disse forskjellige henvendelser. Jeg nødes til at omtale et personlig forhold, saa nødig jeg vil bringe personlige ting ind her; men selve indholdet av den første skrivelse, jeg refererte, er av en saa personlig art, at det ikke

kan undgaaes. Den tilhører jo forresten offentligheten.

Inden jeg gaar nærmere ind paa det forhold, maa det være mig tillatt at gjøre nogen ganske faa almindelige bemerkninger. Deres indhold kunde synes at være selvfølgelig. Hr. præsident, det er undertiden nødvendig at paapeke, hvad der er selvfølgelig. Til den fremskutte stilling, som jeg har hat den ære at indta i de to sidste aar, knytter der sig ikke faa forpligtelser og et ikke litet ansvar, konstitutionelt, politisk-parlamentarisk, partipolitisk, repræsentativt og personlig. Jeg er mig dette ansvar fuldt bevisst. Med mine kolleger i regjeringen deler jeg ansvaret for de raad, som gives, for de beslutninger, hvori vi deltar, og for de regjeringshandling, som sættes i utøvelse. Med mine kolleger i regjeringen deler jeg det politisk-parlamentariske ansvar for den politik, som føres, for de forslag, som fremlægges, for den retning, hvori staten styres. Det kan med rette kræves, at der handles i overensstemmelse med, hvad der var vælgernes forudsætning, da de valgte denne repræsentation, og at der handles i overensstemmelse med, hvad der var forudsætningen, da ministeriet blev dannet, og at der handles i overensstemmelse med, hvad der er forsamlingens flertals ønske. Jeg vedkjender mig ogsaa det ansvar, som jeg i kraft av den stilling har ved i en mangfoldighet av tilfælde paa statssamfundets vegne og paa regjeringens vegne at repræsentere offentlig og halvoffentlig. Og jeg tilføier: jeg anerkjender fuldt ut det krav, som ethvert fremskredent civilisert samfund stiller til dem, som staar i de øverste stillinger, at deres færd skal være hæderlig og retskaffen, at deres private liv og vandel skal være uklanderlig. Hr. præsident! Utenfor det omraade, som herved er avmerket, finder jeg ikke, at et medlem av Kongens raad staar i nogen som helst anden stilling end en hvilkensom helst borger i dette samfund. Jeg maa — har altid gjort det — jeg maa hævde uavkortet og uavminket den ret, som en offentlig mand har til at leve sit private liv, til at nære de anskuelse om samfundsanliggender, som han ønsker, og gjøre dem gjældende paa den maate, han vil, inden sømmelighets og ærbarhets grænser.

Med disse bemerkninger skal jeg tillate mig at hefte mig litt ved, hvad der fremføres som en saa avgjørende anke mot mig, at jeg likeoverfor den hele offentlighet i et offentlig skrift uten videre kan undsiges som den, der ikke har tillid og ikke har sympati. Det er utenfor landet tildels gjengit saaledes,

at de mænd, som nu har været regjering i dette land, nyder ikke den almindelige borgerlige tillid. Det er ikke én men flere ganger, det er gjentat. Det er selvfølgelig en misforstaaelse. Den sterke dom, som i skrivelser er fældet over mig, er bygget paa — vel et godkjendt referat av mine uttalelser, vel et dokument, som virkelig kan lægges frem? Nei, hr. præsident! Saavidt jeg skjønner, er den bygget paa en kort avisnotis, som i 17 linjer gjengir indtrykket av en uttalelse, som faldt ved en privat fest. Jeg agter ikke hverken at tilbakekalde eller at bortforklare eller at undskyldte mig for de uttalelser, som jeg ved den leilighet fremkom med. Jeg staar ved dem i deres indhold, og selv i den korte form, som blev git, som vitterlig ikke i alle henseender er korrekt, saa skal jeg ikke hefte mig ved referatets indhold. Det referat faar staa, som det staar. De korte ord lyder saaledes: Fra min første ungdom har jeg følt mig varmt og sterkt og inderlig knyttet til landsmaalsbevægelsen. Jeg har været og er og vil altid vedbli at være taksam i min inderste sjæl, fordi jeg engang blev knyttet til denne sak; ingen opportunistiske politiske hensyn skal formaa mig til at fornegte den opfatning, at maalsaken har været den sak, som sterkest har baaret det norske folk frem i det sidste halve hundredaar. Det fanatiske had mot denne bevægelse vil nok bli lagt ned om ikke saa mange aar som magtesløst og ørkesløst». Saa tilføies der: «Han vilde forøvrig nødig se maalsaken som et enkelt partis programsak; den maa løses i fællesskap». Det er referatet. Den eneste tilføielse, jeg skal gjøre, er en tilføielse, som de ved møtet nærværende kan bevidne og som ogsaa i et andet referat er gjengit, og det er, at da jeg talte om det fanatiske hat mot denne bevægelse, saa sa jeg «fra visse hold» — «det fanatiske hat, som fra visse hold vises.»

Hr. præsident! I den offentliggjorte til mig rettede skrivelse tales der om min optræden ved maalmadsstevnets fest. Det undrer mig, at man under det ansvar og den forsigtighet, som dog en offentlig uttalelse burde paakræve, naar den kommer i en stor gruppes navn, ikke har været opmerksom paa, at det her ikke var maalmadsstevnet som holdt den fest. Det var derimot bondungsdomslaget, som holdt festen. Dette er vel ikke saa ganske uvæsentlig. I et av de blade, som reiste den sterkeste bevægelse om dette, har der gjentagne ganger, nummer efter nummer, været talt om statsministerens

bankettale. Jeg har ogsaa set det gjengit i utenlandske blade. Statsministeren har naturligvis holdt en stor bankettale — selvfølgelig med politiske banketters maalbevisste og bestemte agitation. Det er jo noksaa underlig, naar en saa stor politisk banket avholdes, at de store hovedstadsblade da ikke viser den opmerksomhet, at de sender en referent derhen, men lar sig nøie med at referere denne bankettale gjennom en 17 linjers notis fra et andet blad. Nei, tingen er, at det var ingen politisk fest; ti bondeungdomslaget er ingen politisk forening. Der blir ikke lagt nogen politiske planer. Der blir ikke drøftet noget politisk program. Efter den omtale, som her gives, ser det virkelig ut til, at der ikke er nogen i de 33's gruppe, som kjender til, at der virkelig eksisterer en saadan ting som bondeungdomslaget her og de norske ungdomslag omkring i landet. Jeg kan da ikke negte mig den fornøielse at gjøre de herrer opmerksom derpaa; ti det er en kjendsgjærning, som ikke er ganske uten betydning i vort samfund og i vort samfundsliv. Bondeungdomslaget er en upolitisk forening, hvis første paragraf inneholder dens program: «Laget vil samla norsklynt bondeungdom i hovudstaden til samvære og samarbeid paa heimleg grunn.» Det er programmet, og det gjennomføres. Jeg har hat anledning til at høre forskjellige vidnesbyrd om dette lags virksomhet og betydning fra hold, som ikke netop i maalspørsmålet kan sympatisere med den retning, som gjør sig gjældende der. Jeg hørte nemlig for en tid siden fra en av vore høieststaaende militære mænd en uttalelse om, at han hadde den erfaring, at dette lag hadde øvet en overordentlig gavnlig virksomhet netop ved at samle om sig de mange unge, som var herinde for i forskjellig stilling at gjøre sin militærtjeneste. Det var et vidnesbyrd fra den kant. Bondeungdomslaget her tæller sine 500 à 1000 medlemmer. Det har utført en overordentlig nyttig virksomhet ved at faa disse kaffestuer — «kaffistova» som de kaldes — istand. Under en meget udmerket, av alle anerkjendt ledelse, tar det del i et noksaa stort samfundsarbeide. Da den nye bygning for landmændene skulde grundlægges, la dette lag sine 40 000 kroner paa bordet, og det tegnet sig for 90 000 kroner. Det er ikke saa ganske gålt. Men der er en ting til at bemerke, og det er, at til dette lag er knyttet de mange ungdomslag omkring i landet. De er ikke saa ganske at foragta. Der er over 700 av dem, og de tæller over 35 000 indtegnede medlemmer. Og enhver, som følger noget med, enhver,

som vet, hvad der rører sig omkring i folket — det undrer mig, at der ikke er nogen av de 33, som skulde kjende til dette — vet, at netop disse sammenslutninger har en meget stor betydning for utvikling, for fremskritt, for styrkelsen av den nationale aand omkring i bygderne. Det er ikke bare nogen enkelte, avgjømte bygder, dette gjælder; det gjælder det hele land.

Jeg har tillatt mig at dvæle ved dette, fordi jeg her kommer ind paa noget, som jeg vil henlede opmerksomheten paa. Det er blit sagt offentlig: hvad skulde statsministeren gjøre dernede i bondeungdomslaget? Hadde han noget der at gjøre? Jeg har gjentagne ganger faat henstillinger underhaanden om, at statsministeren bør ikke nedlate sig til at delta i bondeungdomslag og saadant noget; det vækker irritation paa visse hold; menneskene er tilbøielige til at dadle, hvad de ikke forstaar. Jeg har aldrig tat mig nær av de antydninger; ti aabenbart hviler de paa den rene mangel paa kjendskap og den rene uforstand. Men det vil jeg sige: jeg vilde ikke ha agtelse for mig selv, jeg vilde ikke ha agtelse for den repræsentative stilling, jeg indtar, jeg vilde ikke ha agtelse for det liv, jeg har ført, hvis jeg vilde vike væk fra, hvad der er mine ønsker, fra min tilbøielighet til ogsaa at ta del i, hvad der rører sig, hvad det gir sig utslag i det folkelige liv. Jeg mener, at en offentlig mands første pligt er at staa saa meget som mulig i rapport med det levende, arbeidende, tænkende, følende folk, i alle dets klasser, i alle dets avskygninger. Jeg vet heller ikke noget sted i verden, hvor der hersker mere frømskredne meninger og hvor samfundslivet er bygget paa den nyere tids tanker, at dette fornægtes eller underkjendes.

Saa en ting til: der siges, at det væsentlige, som det har været lagt vekt paa likeoverfor mig og som der har været anket over med hensyn til min optræden, er dette, at jeg er fremkommet med beskyldninger likeoverfor de grupper, som jeg politisk representerer, at jeg er fremkommet med beskyldninger, at jeg har utslængt fanatiske beskyldninger og undsigelser. Mot hvem? Mot mine meningsfæller i de to grupper. Det undrer mig, at en saadan beskyldning kan fremkomme. At der fra den side, som hævder riksmålet og som motsætter sig likefrem utviklingen av landsmålet, at der blandt dem ogsaa kan være utslag av fanatisme og overdrivelser — jeg vil spørge, om nogen vil benegte det. Og er det i og for sig mere at træde ut av den nøitrale stilling, om jeg

nævnte, at der findes enkelte hold, hvor fanatismen raader, end det er, naar der fra riksmålsmændenes side meget sterkt tales om den maaltvang, om den fanatisme, om de overdrivelser, som inden maalmændenes kreds kan gjøre sig gjældende? Er der ikke her et litet misforhold tilstede? Jeg tviler ikke om, at mange — jeg tror, jeg vil sige alle — av den konservative gruppes medlemmer, naar de stilles ansigt til ansigt med denne virkelighet, vil sige opriktig og likefrem: det er et angrep, som for en væsentlig del hviler paa en uriktig undersøkelse. Det falder mig ikke ind og har aldrig faldt mig ind at betvile, at den konservative gruppes mænd baade er retskafne og hæderlige mænd, som er vant til at overveie, hvad de gjør; men jeg negter ikke for, at dette undrer mig. Det er et paafaldende eksempel paa, hvad der under partilidenskaper og under parti-gruppernes forskjellige manøvreringer kan komme frem som utslag fra mænd, som er vant til i høie stillinger at maatte foreta saklig undersøkelse av tingene, samvittighetsfuld prøve av, hvad der ligger til grund for deres domme. Jeg negter ikke for, at det undrer mig noget, at det likesom er helt forsvundet.

Jeg skal ikke dvæle længere ved dette personlige forhold. Mig har det selvfølgelig ikke kunnet glæde at faa denne offentlige undsigelse, men i dette tilfælde kan jeg heller ikke sige, det har skaffet mig synderlig sorg. Ti ett vet jeg — jeg har jo levet som offentlig mand i adskillige aar —: der er en følelse, som er sterk og som, naar den vækkes, gjør sig sterkt gjældende inden vort folk, som inden ethvert folk: det er retfærdighetsfølelsen. Almenheten vil sige: selvom det ikke er gjort med overlæg eller for at skade, saa er det ikke en helt ut retfærdig maate at dømme en offentlig mand paa likesom paa den maate at ville stænge ham ute fra hans gjerning uten — jeg hadde nær sagt — lovmaal og dom.

Uten for det personlige forhold, som jeg her har paapekt, har denne optræden — mener jeg — sin principielle betydning. Det er et indgrep, en innskærnkning i ytringsfriheten, i retten til at hævde sit personlige liv, som ikke statens øverste tjenestemænd maa være unddrat mere end de øvrige borgere. Derfor mener jeg, at det er ret, at ogsaa dette moment kommer frem, at der gives adgang til, at det kommer frem for offentligheden — sterkt markert, understreket — ved uttalelser i denne forsamling.

Denne sak har en anden side utenfor det

personlige, som jeg mener har en stor rækkevidde. Det er ikke første gang, det skær, at der danner sig grupper, at der danner sig klikker, som vil et enkelt medlem av en regjering tillivs. Spørsmålet blir i fremtiden, som det har været nu: er det heldig, at stemninger av uvilje, av gruppeberegninger, gjør sig gjældende, saa de faar utslag med virkning for det hele samfundsliv, uten at de kommer frem til offentlig bedømmelse og offentlig avgjørelse inden Stortinget? Jeg mener, at det utslag, som ved denne leilighet har vist sig av parti- og gruppestyre, det er et utslag, som aldrig kan være andet end til skade for det offentlige liv, idet det likesom tar væk røtterne i det repræsentative parlamentariske liv. Vi vedkjender os alle, at samfundet skal styres efter flertallets vilje. Vi vedkjender os, at det er nødvendig under et parlaments forhandlinger, at de forskjellige meninger samler sig under partidannelse efter sine retninger; ti, som Johan Sverdrup engang sa med stort ettertryk i denne sal, ingen tænkende mand bør fornegte betydningen og nødvendigheten av, at der er partier; for, sa han, er der ikke partier, blir der klikker, koterier og intriger; den eneste maate, den eneste sikre vei til at splitte de smaa tilfældige, vilkaarlige sammenlutninger, det er den store, brede diskussion, som føres for den hele nation som vidne. Derfor mener jeg, at enhver sak av stor betydning, som skal ha indflydelse paa en regjerings stilling og paa spørsmålet om, hvem der skal være regjering i landet, den maa bringes ind for Stortinget og her faa sin avgjørelse. Det er ikke for at trodse, at jeg har søkt at drive dette igjennem, at denne sak skulde komme ind her for Stortinget; men det er, fordi det er min inderste faste overbevisning, at det vilde været en feil, som vilde blit bebreidet mig i den stilling, jeg staar, om jeg ikke hadde sørget for, at den kom ind.

Da man for 14 dage siden begyndte dette felttog, saa det ut, som hele den norske presse — det vil sige hele almenheten — var enstemmig i at fordømme mia færd og min optræden. I kort tid har dog meningerne forandret sig forsaavidt. Jeg tror, at en meget stor del av den norske almenhet nu ser spørsmålet anderledes. Nu træder det mere i bakgrunden, om statsminister Konow har sagt «en dumhet», som man siger, eller ikke. Folk begynner at spørge sig selv: hvad er det nu egentlig, statsminister Konow har sagt? Og er det saa dumt? Er det sikkert det? Ihvertfald lar man det ligge.

Saa kommer man ind paa en anden bedømmelse av tingen. Man siger: ja, denne tale i bondeungdomslaget, det var bare den draape, som fik bægeret til at flyte over; ti, siger de, og det med rette, det er ikke noget, som er kommet spontant op ved den tilfældige fest nede i bondeungdomslaget. Nei, der ligger nok litt under; tilfældet er nok litt av en gjenganger, om der tidligere har været portierer, som har dæmpet lyden og holdt den inden partigruppernes snevre grænser.

Jeg vilde ikke engang ha nævnt dette offentlig, hvis ikke høires fører i Stortinget og i landet — den mand, som har ansvaret for at drive høires politik, og som vel muligens i fremtiden kommer til at bli den administrative repræsentant for dette parti — hvis ikke denne mand hadde uttalt sig om dette forhold og gjennom et offentlig godkjendt referat hadde meddelt opplysninger om, hvad der forefalt paa partiets møte avvikte sommer. Jeg vilde ikke ellers ha nævnt det. Men det er trukket frem for offentligheten. Det ærede medlem av denne forsamling, hr. præsident Bratlie, uttalte da om den rekonstruktion, som hadde været bragt paa bane, at regjeringen optraadte saa uklokt som vel mulig, idet regjeringens medlemmer ikke engang vilde møte, tror jeg, der stod, ikke brydde sig om at svare — de tok det hele som en personlig fornærmelse — og ikke ænsset uttalelserne, tiltrods for at der var et avgjort flertal inden høires gruppe, og, som man antok, ogsaa et flertal inden de frisindedes gruppe for, at der burde foretages en rekonstruktion av regjeringen. Regjeringens medlemmer vendte bare det døde øre til, de vilde ikke høre noget og lot det bare surre videre. Det blev almenhetens indtrykk av det. Regjeringens medlemmer avgav enstemmig en offentlig uttalelse, hvori der gjøres oppmerksom paa, at regjeringen hadde besluttet sig til at optræde solidarisk ved den leilighet. Regjeringens medlemmer avgav en offentlig uttalelse, der er saalydende: «Foranlediget ved de offentliggjorte forhandlinger paa det konservative landsmøte, har man, forat fjerne misforstaaelser inden almenheten med hensyn til regjeringens stilling under de i sommer førte overlæggninger om rekonstruktion av regjeringen, fundet at burde opplyse følgende: samtlige regjeringens her tilstedeværende medlemmer mødte ved konferansen i gruppernes fællesmøte. Statsministeren uttalte paa regjeringens vegne, at regjeringen, fra den blev dannet, hadde staat solidarisk om den førte politik og ogsaa nu stod solidarisk. Kravet

paa rekonstruktion kunde derfor i tilfælde alene etterkommes ved, at hele regjeringen indgav sin demission. Da saken gjaldt hele regjeringens stilling og politiske karakter, maatte den avgjøres i Stortinget. I nærværende uttalelse er samtlige regjeringens medlemmer enige.» Med andre ord, dengang var der ogsaa tale om en forandring i regjeringen; dengang gjaldt det ikke bare statsministeren, og kanskje ikke hovedsagelig statsministeren; dengang gjaldt det andre medlemmer av Kongens raad. Der blev ogsaa da brukt de samme midler, ved paatryk at søke at faa en sprængning istand. Det slog klik, fordi alle regjeringens medlemmer fandt, at hvis nogen løsning skulde finde sted, maatte den forelægges Stortinget til drøftelse og til klart formulerte uttalelser her. Under de forhandlinger henstillet jeg saa sterkt og indtrængende, som jeg kunde, til vedkommende misfornøiede medlemmer at stille mistillidsvotum i Stortinget; vi skulde da møte og vi vilde møte som hel regjering. Dette er sandheten, og det er ikke riktig meddelt, naar den ærede formand for høires gruppe da uttalte, at der fremkom et uttalt ønske fra flertallet inden høire om en rekonstruktion. Der er intet, som godtgjør det. Og naar den ærede formand uttalte, at der ogsaa inden frisindede venstre var et almindelig ønske om rekonstruktion, saa er virkeligheten den, at med hensyn til ønskeligheten av min avgang var der ved voteringen kun én stemme derfor.

Hr. præsident! Naar man gjennomgaar det offentliggjorte referat av høires landsmøtes forhandlinger, saa vil man forundres, kanskje overraskes ogsaa over den sterkt uttalte misnøie med samarbeidet med det frisindede venstre, over den sterkt uttalte misnøie med, at høires gruppe ikke ved den trufne avgjørelse ved ministerdannelsen og ved, hvad senere er passert, kom til sin fulde ret, at høire, uagtet det i virkeligheten var det mest indflydelsesrike, skulde bli sat i skygge av det frisindede venstre, der likesom levet og snyttet paa høires naade. Kravet kom meget sterkt frem fra en kant, at det forhold maatte forandres; den vanskjæbne, som var indtraadt ved ministerdannelsen, at ledelsen blev overdrat til frisindede venstre, burde man se at komme væk fra; forholdet maatte forandres saaledes, at høire i virkeligheten kom til at indta den ledende stilling, som det tilkom. Dette var det, som laa bak rekonstruksionslysterne i sommer, og dette kom i mere eller mindre klart uttalte antydninger frem under den

diskussion, som jeg forøvrig ikke skal gaa ind paa. Ja, jeg hadde ingen betænkelighet ved at gjøre det; men det kommer ikke saken ved. Men dette er kjendsgjæringer.

Jeg finder, at det kan være et ganske naturligt ønske inden høire, at saa maa ske. Der er ingen, som kan formene et parti, at det søker at gjøre sig gjældende paa bedst mulige maate, at det søker at opnaa de bedste utsigter til fremgang ved de forestaaende valg. Men hvad jeg vil hævde, det er, at den maate at søke en forandring i regjeringens sammensætning i ledelsen av politikken, den er ikke heldig, den er ikke hensigtsmessig.

Jeg undrer mig over, at der ikke sterkere end tilfældet har været, har gjort sig gjældende nogen betænkelighet ved at la viktige avgjørelser i statsstyret foregaa blot i korridorerne og i de smaa partisammenslutninger og paa partimøter. Utvikler dette sig videre, saa kan det let føre til, at man faar en karikatur av det, som vi kalder parlamentarisme. I de smaa sammenslutninger, hvor indvirkningerne fra forskjellige hold i pressen, omkring i byen og i korridorerne gjør sig sterkt gjældende; og hvor offentlighetens lys er utestengt, der blir det gjerne saa, at de smaa mænd fører det største ord, og det er ikke heldig for samfundets utvikling.

Der er en side til, som jeg uten at lægge for megen beslag paa forsamlingens tid maa tillate mig at fremhæve. Jeg hadde tænkt, at et lands konservative parti fremfor nogen skulde være det, som lot det være sig magtpaaliggende at hævde det blivende, det principbestemmende i forfatning og statsliv. Jeg hadde tænkt, at det konservative parti fremfor nogen burde være opmerksom paa, at konstitutionen i et samfund, selve forfatningen bør dog være det avgjørende og bestemmende. Vi har i Norge en grundlov; denne grundlov har en paragraf, som alle kjender, dens § 12, som siger, at Kongen utvælger sit raad. Jeg gad vite, om det ikke inden ikke alene konservative kredser, men politiske kredser over hele verden vilde vække nogen opmerksomhet, hvis man saa et offentlig manifest som det, høiregruppen har sendt mig. Det hviler jo likesom paa den forutsetning, at utnævnelsen av landets regjering skal ikke foregaa under det høieste ansvar, i overenstemmelse med nationalforsamlingen; men den skal foregaa efter vilkaarlige indskytelser, efter avgjørelser, voteringer i en

enkelt partigruppe. Jeg mener, at hvis man hefter opmerksomheten paa denne side, saa kan netop det forhold, som her har været fremme, ikke undlate at fremkalde tvil, om man ikke her er kommet ind paa et fuldstændig feilagtig spor — et spør, som i længden vil være ménlig ikke for det enkelte parti, ikke for de enkelte mænd, men for det hele, store samfund, som vil ha avgjørelser i viktige ting i overenstemmelse med folkets ønske og folkets vilje som utslag av en almindelig diskussion. Det kunde saa let hände, hvis man fortsætter paa denne vei, hvis man overdriver parti- og koteristytet, at en enkelt mand og enkelte mænd endog utenfor Stortinget var de, som despotisk i øieblikket kom til at diktere, hvilken regjering landet skulde ha. Jeg siger ikke, at det netop passer; men konsekvensen kunde jo være, at en enkelt bladskriver, en enkelt indflydelsesrik mand, som gjerne reiser sin talerstol her og der, kunde dekretere, at hvis man ikke i ethvert tilfælde danser efter hans pipe, gjør han sine repressalier; væk med den, som ikke vil gjøre det, likegyldig hvem. Hvad vil konsekvensen, hvad vil rækkevidden av dette være inden vort statsliv? Jeg fremsetter spørsmålet, og jeg stiller det direkte til den mand, som staar i spidsen for Stortingets høiregruppe, som her har det største ansvar, og som rimeligvis vil komme til at faa det største ansvar. Jeg spør: hvilket gyldig, vederheftig, politisk-parlamentarisk grundlag vil et høirestyre, der indledes paa denne maate, ha? Og jeg spør videre: hvilket moralsk grundlag vil et høirestyre ha, der indledes paa denne maate, ved en skrivelse som den, jeg her har oplæst, ved en henvendelse som den, der skedde paa høiregruppens bud, efter høiregruppens pres, i statsraadskonferanse, til mig og mine kolleger, som jeg hadde arbeidet sammen med i 2 aar? Jeg stiller spørsmålet og lar det gaa videre. Hvilket moralsk grundlag vil den ordning ha?

Jeg har altfor længe maaske lagt beslag paa forsamlingens tid. Jeg haaber imidlertid, at jeg, ved hvad jeg har sagt, har opnaadd ihvertfald at klarstille som en sterk personlig mening, som et sterkt personlig ansvar, at en avgjørelse som denne maa bringes frem for Stortinget, og at det ikke kan undgaaes, at der gives Stortinget adgang til at drøfte spørsmålene og derefter gjennom klart formede beslutninger at gi lede-

1912. 10 februar — Statsm. Konows medd. til Stortinget i anledning av ministerkrisen.

(Statsminister Konow)

traad og retledning til de avgjørelser, som skal finde sted, saa at Hans Majestæt Kongen, naar valg skal gjøres med hensyn til en ny regjering, kan være i besiddelse av det kjendskap til stemninger og forhold, som er nødvendig.

Jeg skal tillate mig at fremlægge følgende skrivelse, som jeg tillater mig at referere:

«Til Stortinget.

Jeg finder det at være min pligt herigjennem at bringe til Stortingets kundskap, at fem av statsraadets medlemmer, de herrer utenriksminister Irgens samt statsraaderne Scheel, Bull, Qvigstad og Brønne i et idag for Hans Majestæt Kongen avholdt statsraad fremla ansøkninger om avsked fra sine embeder. Hans Majestæt Kongen mottok ansøkningerne og bestemte, at de blir at behandle paa grundlovsmæssig maate. Hans Majestæt anmodet de nævnte medlemmer av statsraadet om indtil videre at vedbli at bestyre sine embeder.

Bekræftet gjenpart av den i statsraadet førte protokol vedlægges.

Kristiania den 9de februar 1912.

I ærbødighet
Konow».

Jeg tillater mig at fremlægge denne skrivelse paa præsidentens bord.

Præsidenten refererte den av statsminister Konow fremlagte skrivelse.

Bratlie: Jeg kan ikke la være straks at bede om ordet i anledning av de uttalelser, statsministeren er fremkommet med, tiltrods for at jeg selvfølgelig er fuldt opmerksom paa, at det er vanskelig. Det er vanskelig, baade fordi statsministeren er fremkommet med en saa stor mængde av ting i sit foredrag, at det er umulig for mig her paa staaende fot — der foreligger jo ikke noget skriftlig til grund for denne debat — at besvare mere end en brøkdel av det. Og for det andet, fordi denne sak efter selve sit indhold er av ganske ekstraordinær natur. I ett er jeg imidlertid enig med statsministeren, og det er, at saken i den stilling, hvori den nu staar, ubetinget maa lægges fuldt og aapent frem for almenheten. Aldrig skal man træffe mig den dag, haaber jeg, da jeg ikke er færdig til at lægge mine kort aapent paa bordet i det offentlige liv.

Men naar det forlanges, at almenheten skal faa fuld besked, saa maa man ogsaa gi fuld besked. Statsministeren begyndte imidlertid paa et punkt i denne sak, som ikke er begyndelsen. Der vilde efter min mening — med fuld ret — kastes en meget streng dom over den fremgangsmaate, som vi har befulgt, dersom der ikke gives nøiagtigere og fuldstændigere oplysninger.

Oprindelsen til den strid, som nu er opstaat — beklageligvis — er ganske rigtig, som statsministeren oplyste, den tale, som han nylig holdt i Bondeungdomslaget. Statsministeren har oplæst avisernes referat av denne tale, og han har sagt, at om dette end ikke i alle dele er nøiagtig, som han talte, saa vil han dog ikke gaa fra noget i det referat. Han gjorde dog den reservation, at han hadde tilføiet fra visse hold. Jeg skulde ønsket, at statsministeren hadde git den oplysning tidligere; det hadde muligens bidrat til, at enkelte kunde ha set saken litt lempeligere. Som foredraget er referert offentlig, tror jeg ikke, nogen kan bestride, at det er skikket til at vække uvilje hos dem, der har en anden mening end statsministeren om maalsaken. Ikke fordi det er forment statsministeren at være maalmann, det har han fuld ret og frihet til; vi har alle visst, at statsministeren er det, og jeg har ikke i den tid, vi har arbeidet sammen, hørt det mindste ord av uvilje mot statsministeren personlig, fordi han er maalmann. Heller ikke fordi statsministeren offentlig uttaler denne sin mening; vi er alle enige om, tror jeg, at ogsaa det har statsministeren ret til, ja ikke alene ret, men pligt, hvis forholdene er saadanne, at der er opfordring for ham til at vedkjende sig, hvad han er. Men fordi — hvad jeg tror, ikke nogen skal kunne benegte — hans uttalelser, saadan som referatet foreligger, hadde en saarende, eggende og utfordrende form likeoverfor dem, som mener anderledes end han, og fordi referatet maatte gi det indtryk ialfald, at uttalelserne tok sigte noksaa bestemt paa statsministerens politiske meningsfæller her i Stortinget i andre ting, paa mænd, som utgjør støtten for hans regjering, men som har en anden opfatning i maalspørsmålet end statsministerens. En uttalelse som denne: ingen opportunistiske «politiske» hensyn skal formaa mig til at fornegte den opfatning o. s. v. — og saa nedenfor: